

Pri Korenikovih.

(Povest iz sredine tega stoletja. — Spisal *Pivčan.*)

Kaj posebnega ne pričakuj, dragi bralec, od vasi Selce, če te kdaj zanese osoda v to selo, ali, ker so vero na osodo že davno zatrli, če dosepeš na svojem potovanju v ta kraj, kar se lahko pripeti, ker leži ob veliki cesti, po kateri se hodi iz Postojne v Reko. Čisto navadna in priprosta vas je, in je bila v času, ko se je vršila naša povest, in malo upanja imam, da bi se kdaj povspela do časti trga ali kaj višjega. Hiše so zvečine krite s slamo, kar priča o njih starosti, kajti v novejšem času — vsaj za moje pameti — rabijo v to svrho opeko. No, stvar ni brez pomena, saj priča, da tudi Pivčanje napredujejo in si pomagajo, kolikor morejo, da ne zaostajajo za drugim omikanim svetom. Če bi še omenil, da so vse hiše zidane, da ne dobiš tu lesenega poslopja — razun kakega svinjaka na dvorišču — bodisi radi burje, bodisi zato, ker imajo prebivalci pristnega kraškega kamenja na izbero, bilo bi vsaj deloma označeno zunanje lice našega Selca. V podrobnosti pa se ne spuščam, ker vem, da bi dolgočasil marsikoga, in ker bi bilo tudi brez pomena za našo povest. Samo lego vasi si moramo še natančneje ogledati. Mej dvema izrastkoma obraslih gričev je posutih okolu šestdeset hiš. Dolina, ki je tu jako ozka, se širi proti vzhodu in zapadu. Predniki selskega prebivalstva so že vedeli, zakaj so se naselili v tem žlebu: Imeli so prav dobro zavetje proti burji, katera brije slednjo zimo po Pivki, da se Bogu smili. Kdaj je bila zidana prva hiša, kako se je vas razširila do hišne številke 60, kaj se je godilo tu v teku stoletij, tega ne vem. Tudi nimam pri rokah nikakih listin, ki bi mi vsaj nekoliko povedale o slavni zgodovini selskih pradedov. Kolikor sem mogel poizvedeti z velikim trudom, ni veliko in godilo se je komaj pred štiridesetimi leti, a to malo, kar vem, napišem z veseljem in najboljšo voljo, da rešim to pivško vasico občne pozabljenosti in da s tem kolikor toliko pomorem do snovi onemu, ki bi prevzel težavno delo, pisati zgodovino Selca, ali bi se lotil vsaj ‚doneskov‘ k tej zgodovini.

I.

Solnce je uprav zatonilo za Nanosom. Njega poslednji žarki so še deloma rudečili najvišje obronke zelenega Javornika in belega Snežnika. Cimdalje bolj se polega na zemljo mrak, vedno redkeje se vračajo ljudje s polja, kjer so kopali in spravljali v koše krompir, glavni živež pivškega prebivalstva. Skoro ni žive duše več videti na prostem, kajti nenavadno mrzel večer je danes, dasiravno kaže pri županu na zaprašeni polici pratika — menda je Blaznikova in jo je sestavil pokojni Blaž Potočnik — šele polovico meseca septembra.

Četudi se je mej tem precej stemnilo, ker je že poteklo nekaj časa v neizmerno večnost, znabiti celih deset minut, kar je opravil vaški cerkovnik svojo večerno dolžnost ter z velikim zvonom opomnil ljudi na „Zdravo

Marijo“, vendar lahko razločujemo hiše v Selcu natanko drugo od druge. A nas ne zanima vsaka, zlasti ne v začetku vasi, koder nas popelje v selo stranska pot z velike ceste. Le naprej korakajmo v sredino, v srce našega Selca. Tu opazimo poslopje, ne veliko, a čedno pobeljeno, z belo slamnato streho, lično pobarvanimi okvirji krog oken — skratka, pred seboj imamo nekaj, kar se v Selcu ne vidi vsako leto, — novo hišo, in tu se pravi pri Korenikovih

Stopimo malo v hišo, da se seznanimo z nje stanovniki. Gotovo nam ne bo žal, saj so dobri ljudje, pošteni, četudi je gospodar le reven ‚poldružnik‘, kar pomenja na Pivki toliko kot ‚kajžar‘. Vsled tega naslova ne izgubi pri nas gotovo ničesar, saj pravi ljudska govorica todi okolu:

„Poldružnik — ima cel južnik,*)
Kmet — ga nima kje vzeti.“

Mirno in lahko plapolá ogenj na čveterooglatem ognjišču, katero zavzema po pivški in kraški navadi skoro četrti del kuhinje. Na klopeh, kojih jedna je vzdana pri oknu, drugi dve postavljeni ob oklepu — tako, da je le jedna stran ognjišča prosta, kjer se suče marljiva gospodinja skrbeča, da na ognju ne zmanjka goriva in da ne skipi večerja — sedi cela vrsta dobrovoljnih seljakov. Hišni gospodar Korenika nikakor ni v sramoto svojemu imenu: veren mož, pošten od nog do glave, samozavesten, a ob enem skromen. Zato se je tudi vsedel na konec stranske klopi, da ne bi pogrešali prostora sosedje in znanci, ki so ga počastili nocoj s tem, da so prišli k njemu ‚po vasi‘. Mej temi se mora odkazati najodličnejše mesto: Semcu, svaku gospodarjevemu, in Smodinu, lastniku jedine dvonadstropne hiše v Selcu. Dvanajstletni sin Polde in dve leti mlajša hčerka Anka sta se prislonila k očetu, da bi poslušala pogovor, ki se je uprav začel o nenavadno zgodnjem mrazu, kar se začuje na vratih veličastni: „Bog vam daj vsem skupaj dober večer“, in v vežo stopi človek v cesarski suknji s svitlimi, širokimi gumbi.

„O, Mežanov oče! le bliže, le sem, še bo toliko prostora!“ dé Korenika, in Mežan, upokojen cesarski služabnik iz Lipice, sede na odkazano mesto,

„Kmalu ne bi vas več poznal“, začne Korenika in prestavi ogorek na ognju, da se ne bi kadilo v prišleca. „Slišal sem, da ste prišli sinoči in da ostanete tukaj.“

„Kaj pa hočem? Starost, starost! Naj tudi mladi rod kaj poskusi in se muči mesto nas, ki smo že dovolj prestali in poskusili, seveda več slabega nego dobrega.“

„Vidite, kaj si je napravil Korenika v tem času, ko vas ni bilo od zadnjíč tukaj?“ opomni Semec. „Nov dom!“

„Res, danes sedimo vprvič na tem ognjišču“, dé gospodar in pristavi:

„Kdo bi si bil lansko leto o tem času mislil kaj takega! Saj pravim, zima, ta zima! Bog varuj, da bi bila letos tudi tako huda.“

*), ‚Južnik‘ toliko kot ‚južina‘, zlasti se rabi v sestavah n. pr. ‚predjužnik‘.

„Take zime ne pomnim tu pri nas“, poseže vmes Smodin, „čtudi nosim že pet križev na hrbtu. Toliko snega, kot lansko zimo, ni padlo poprej gotovo pet let skupaj. Da ste videli, Mežan, kako smo čepeli na strehah! Če smo ga bolj valili na tla, več ga je bilo. Tu pri Korenikovih je bilo vse zastonj. Preveč ga je bilo gori, in padlo je vse na kup. Da smo se spravili dan preje na streho, bi bili znabiti še rešili hišo, tako pa —“

„E, kaj boš to“, zavrne ga Korenika. „Starina je starina. Hiša ni nosila zastonj v vasi številke 1. Že jeseni — sedaj mora biti leto —, ko je razsajala burja tako neznansko, da smo jo tudi v našem žlebu čutili kaj močno, nagnil se je prednji zid s streho vred. Takoj takrat sem že mislil na novo.“

„Pa bi si bil vendar omislil večjo“, podraži ga Smodin.

„Veš kaj, da sem jaz podedoval po rajnem Kalištru tisoče, kakor si jih ti, postavil bi si ne-le dvonadstropne, kakor je tvoja, ampak celo palačo, kakoršna je ona v trgu, kamor nosimo davke plačevat.“

„No, tiste bi pa že ne podrl sneg“, opomni jeden izmejsosedov, in vsa družba zažene smeh.

V tem stopi v vežo dečko petnajstih let, lepe postave, prijaznega obraza, s katerim se je moral prikupiti vsakemu človeku. Ona milina, ki je sevala iz nežnih, jasnih očij, pričala je o njegovih duševnih vrlinah.

„Kako dolgo te ni bilo, Tonček“, dé gospodinja prišlecu. „Še nobenkrat se nisi tako zakasnil. Mene je jelo že skrbeti.“

„Ne zamerite, mati, hitel sem, kar sem mogel. A pri Županovih mi ni bilo mogoče tako hitro odpraviti, ker sem se bil danes poslovil za letos. Vrhu tega je vedel župan povedati toliko zanimivega, da mi je bilo nemogoče, kar tako se ločiti.“

Mladenič obstane pri ognjišču in pogleda po navzočih, voščeč jim ‚dober večer‘. — Vseh oči se vprô vanj.

„Glejte, oče Mežanov, to je naš študent“, reče ponosno Korenika.

„Kaj, oni Tonček, ki je hodil bos v trg v šolo?“

„Da, in sedaj vstopi v četrto latinsko.“

„Glejte si no, kdo bi si mislil! Kar pomnim, ni bilo iz naše vasi nikogar v mestu, da bi se šolal.“

„Tudi z našim bi ne bilo nič, da niso gospod župnik napeljali vode na kolo, ki se sedaj tako lepo suče. Rekli so mi večkrat: ‚Veste, oče Korenika, take glave je škoda pustiti kar tako, in pripravili so me res do tega, da sem ž njih pomočjo popeljal fanta v Ljubljano. Po njih naročilu sem ga nastanil pri neki Mici, kjer so oni sami bivali nekaj, ko so se učili za gospoda. Meni je bilo stanovanje všeč, in prav lahko sem ga pustil tamkaj. Vedel sem, da mu ne bo dolgčas, ker je še isti dan dobil tovariša tam nekje od Kamnika, katerega je tudi oče prišel zapisat v prvo šolo. Kakor vidim, razumeta se dobro, ker naš dobi o počitnicah vedno kako pismo od njega, čtudi je Kamnik daleč, kakor sem slišal praviti.“

„O, jaz vem, kako je daleč“, oglasi se Smodin. „Moj rajni brat — naj mu je Bog milostljiv — je bil tam za orožnika. Ko sem ga obiskal nekoč, bil sem sit pota do grla. Kje je še to onkraj Ljubljane!“

„Tako, tako. Tedaj Tonček bo gospod! Kdo bi si bil mislil! Lahko ga boš kdaj vesel, Korenika. Povrnil ti bo ves trud.“

„Koliko zna že sedaj! Ta dva meseca, kar je bil doma, moral je slednji dan v Šempeter k Županovim učiti mala dva paglavca, ki bosta hodila z naprej v Postojno, da ne bosta zadnja.“

„E, veste, kaj vam povem“, dregne vmes Semec, „pri nas niso ljudje tako zabiti, kakor nam oponašajo uprav Šempeterčani, kateri so se mi močno zamerili, ker mi je nekoč rekel nekdo v gostilni: ‚Kaj boš ti, selski butec! Ne, ampak naši otroci imajo bistre glavice, le škoda, da je do trga tako daleč, da ne more vsak v šolo.‘“

„Jaz pa še pravim“, dostavi Smodin, „škoda, da nimajo vsi otroci starišev. Starišev, menim, ki bi res zaslužili to ime. Presneto, da me je že sram, če pomislim, kakšni so nekateri pri nas.“

„O, saj vem, na koga meriš“, opomni gospodar. „Nekaj sem že zvedel o tem, kar ti je storil sinoči.“

„Ta Cestnikov Grga ne zasluži družega, nego da mu jih naložiš vsak dan na tešče po petindvajset. Kaj je ta nesnaga počel včeraj na mojem vrtu! Na najboljšo hruško, jedino ‚žlahtnico‘, se je spravil, mrcina. Slučajno pridem tedaj na vrt. Ko me zagleda, obesi se na vejo, ki je bila najbolj polna, in ko se spusti na tla, odčesne jo popolnoma od debla. Da mi je moral uiti! Jaz bi mu pokazal, kaj se pravi škodo delati!“

„Cudno se mi le zdi“, oglasil se je jeden izmej sosedov, „Cestnik se vendar tako nosi in šteje, da nekaj vé in zná, a otroke ima take, da so v spodtiko vsej okolici. In ta Grga, komaj je odrasel otročji dōbi, je že vseh muh poln.“

„Slaba vzgoja, kaj ta hudega povzroči na svetu!“ vzdihne Mežan, in vsi mu prikimajo.

Ves čas pogovora se je držal Tonček, kakor bi bil gluha za vse to. Zamišljen je zrl pred-se v ogenj, kjer je plamen hlastno objemal presušene borove okrške. Nehoté se je zganil, ko mu je položil svak roko na ramo, rekoč:

„Kaj pa ti je nocoj? Saj si bil včasih vendar tako zgovoren, da je bilo veselje. Kaj si se zamaknil, ka-li?“

„Veš kaj, Semec“, začne ga zagovarjati mati in vzame od ognja krompir, ki je bil že ves prekuhan, „ako bi ti imel iti jutri v mesto in ostati tam do Božiča, to bi nocoj mislil in ugibal, da bi niti ne vedel, kje se te drži glava.“

Tonček se nasmehne:

„No, nekaj je že na tem. Toda, da ste vi čuli danes kaj jednakega kakor jaz, bi tudi mislili in mislili...“

„Ti je pa že zopet Županova teta natvezla kakih pravljic, katerih ti ni nikoli zadosti“, podraži ga mati.

„Kaj še. Župan sam je bil danes zame tista zgovorna teta in je pravil na dolgo in široko, da dobimo v kratkem, veste kaj? — —“

Vse ga osupnjeno gleda.

„I no, nekaj, česar bi izmej vas gotovo nihče ne pričakoval, — železnico!“

„Kaj, tisti voz, ki ga vodi sam hudobec!“ začudi se Smodin in riže z glavo proti dijaku.

„Beži, beži“, zavrne ga Semec.

„Kaj boš ti pravil! Moj brat, ki je bil pri vojakih še jedenkrat tako daleč onkraj Dunaja, kakor je od nas do Dunaja, mi je pravil o tej pošasti, da jo goni sam oni iz pekla in nihče drugi.“

„Jaz bi tudi pritrdil Smodinu“, začne Mežan. „Videl sem to spako na lastne oči. Pet let je tega, kar smo morali s cesarskimi konji iz Lipice na Oggersko, da bi jih ne zajeli Lahi, katere je takoj po našem odhodu Radecki naklestil prav neusmiljeno. Nazaj gredé smo sedli na železnico in se peljali do meje ‚oberštajerske‘. In kako je šlo! Kakor blisk!“

„Kako velik pa je ta voz? Za koliko ljudij?“ oglasi se sosed.

„To vem, da nas je sedelo čez petdeset notri.“

„Toliko?!“

„Gotovo nič manj. A kaj to! Našemu vozu je bilo priprženih še šest drugih, jednako velikih, in tudi ti so bili polni ljudij. Vse to je vlekla ona pošast, katere si pa nisem mogel dobro ogledati, ker je bila vsa v dimu in je kar ogenj švigala ob straneh. Predno smo se začeli premikati, je prišel k nam mož ves višnjevo oblečen — po moji misli je moral biti kočijaž — pogledat, če vsi sedimo. Nato je pošast zažvižgala kakor sam satan — skoro bi bil oglušil — in potegnila. Ko je prišla v pravi tek, ej, to vam je šlo. Kar migljalo mi je pred očmi. Neki Lahon je bil toliko predrzen, da je pogledal skozi okno. Zraven se je pa pokazal tako nerodnega, da mu je padel klobuk na tla. Revež je vpil na vse grlo, naj ustavi. A pošast se ni zmenila za njegov krik. Za dolgo, dolgo, v velikem mestu blizu meje se je šele ustavila!“

Vsi so kar zijali v očeta Mežanovega, ko je to pripovedoval, zlasti mala dva: Polde in Anka.

Tonček se jim je smejal in skušal razložiti, da so ljudje sami iznašli oni stroj, in da ni v nikaki zvezi s hudobo. A dopovej našemu kmetu kaj in spravi ga od tega, kar si je vbil jedenkrat v glavo, videl boš, da si preje obrabiš jezik.

„Tedaj župan šempeterski je pravil, da dobimo k nam tega vraga?“ začne znova Smodin.

„Danes zjutraj je prišlo od gosposke na županijo, da bodo gradili po Pivki železnico, in sicer v kratkem, kajti merili jo bodo še letos.“

„No, to je pa nekaj novega. Saj pravim, svet je čimdalje bolj neumen. Če smo dosedaj lahko živeli brez tega, mislim, da bi je pogrešali lahko tudi zanaprej“, huduje se Smodin.

Semec je tudi hotel nekaj pripomniti. V tem je pa zazvonilo v vaški cerkvi ‚zadnje Avemarije‘ v čast sv. Florijanu.

Odmolili so še skupno, nato so se pa razšli vsak na svoj dom gledat za večerjo.

(Dalje prihodnjič.)

